

Листи до Адама Міцкевича

Леонід Полтава

Лист 1

Чому я вам пишу? — дрібний, нездібний учень,
Убогий мандрівник, що слухає поучень.
Безчолых мудреців, магістрів і псявір;
Що ненавидить зло, а сам, як дикий звір
Від Рідної Землі пішов тими світами,
Де й коні ваших брик не били копитами,
Де не блукав Маклай, хіба в лихі роки
Заходили колись веселі козаки...
Чому я вам пишу? Але кому ж писати,
Коли взяла Москва і Генія за ґрати,
В співця полів і риб — застава у дворі,
А в архітекта слів — замок на "Кобзарі";
Коли один сапог при Вислі і Дніпрові,
І хоч із двох сердець — та слід один від крові,
І тінь труни одна, і Гробовщик один
Рова викопує для наших батьківщин
Простіть за ці слова, не ковані із злота —
Облиті фарбами, і кровію, і потом:
Я про одне життя вам посилаю звіт —
Воно таке ж тяжке, як і сьогодні світ.
А ще тому пишу, що, заблукавши в хвижу,
Із Києва пішов аж на поріг Парижу,
І тут, дарма, що ліг на плити чорний сніг —
Я упізнав сліди вигнанчих ваших ніг.
Пробачте, Вчителю, що ямби шестистопні
Збиваються на п'ять... В моїм кінці Європи
Й за океанами дрижить земля тепер —
На стопи наступа стопащий Люципер.

Лист 2

Які далекі ви, мазурки і забави,
Гартовані шаблі — щербаті свідки слави,

Розшиті кунтуші, карети у багні,
Видючих кобзарів (хоч і сліпих!) пісні!.. —
Минуло!.. Та й тепер готові в бій кривавий
З рушницями в руках і Київ, і Варшава
Стоять, не бачучи, що їм одна рука
Рушниці подала — рушниці без курка...
Поете! Голос твій ще в серці у поляка!
Озвися знов і знов! Нехай осіння мряка
Мутної давнини розвіється з небес.
Повір: я теж молюсь, щоб твій народ воскрес
У волі і добрі, як і за свій молюся.
Учителю! Лише я одного боюся,
Що, лапоть вигнавши з-над Висли і Дніпра, —
Ми знов накличемо ще кращого добра!..
Литвин ти чи поляк? — Нестоптані пороги...
Шануй, шануймо їх, шануймо всі дороги,
Не сплутуймо в одну, бо нею не пройти.
Такий широкий світ! — такі вузькі дрти,
Що стисли груди Землі, що врізалися в тіло:
Уже болить і там, де перше й не боліло!
Така краса буття! — така страшна наруга
Над Дивом тим, чим Бог не обдарує вдруге,
Немов колись за Вавилонську вежу
Скарає нації!..
Не гасне та пожежа,
Що вибухла!.. Не ранки волошкові —
За Дін, за Сталінград пливли потоки крові
І стовпища гармат з берлінської берлоги
Гукали: "Хто ти? Хто?" — ревли, немов безроги...
Поете! Голос твій ще в серці у поляка,
Озвися ж знов і знов! Нехай осіння мряка
Мутної давнини розвіється з небес.
Повір: я теж молюсь, щоб твій народ воскрес
У волі і добрі, як і за свій молюся:
Я братньої війни понад усе боюся.
Пробач за довгий лист. Злетілися думки,
Мов хмари восени. А нікому руки
Подати ні для стріч, ні для прощання.
Я на землі живу, неначе на вигнанні.

Лист 3

От, поспішаю знов. Хоч це — дрібна новина,
І тема для листа — не наші батьківщини,
Не відкриття нові — вона така дрібна,
Як і зерно (хоч є і гори із зерна):
Тобі я ніс листа увечорі учора,
Але поштар при всіх сказав на глум і сором:
"Хіба це лист? Та він не зійде зі стола,
Бо на листи ціна учора піросла". —
Я кинувсь до кишень... Кишені у поета!
Та легше кинутись з плянети на плянету,
Ніж щось у них знайти!.. На щастя, навісні
Розпочали гудки свої сумні пісні —
(Я ж поспішав туди, де "патиную" шафи,
І слухаю завваг двоногої жирафи,
Який, побачивши в журналі мій портрет,
Озвірився за те, що я іще й поет).
Почувши клич гудків, я щось крутнув у жмені
І вибіг з пошти геть (але з листом в кишені)
І замість фабрики — пішов далеко в луг
Від фабрик і жираф, господарів і слуг.
Учителю, порадь, в яке сідло тут сісти:
Погані (не назву), ще гірші... (тільки) — їсти!
Тут завтра на листа не знайдеш мідяків,
Ще ліпше там — мовчать, бо їм не до листів,
Бо за листа тобі, хоча плати й надміру —
Помандрував би я за лаптем до Сибіру
Учитися байок про Гору і про Миш,
Що в них (столиця мод!) заслухався Париж.
Порадь, учителю. А може десь у тебе
Знайшовся б острівець серед світил у небі?
Я сів би на коня... — знов думка підвела:
Не маю ж ні коня, ні до коня сідла;
Хіба що сам я кінь (таке лиш байкареві
Приснитись може: Кінь, що їде на Коневі!).
Та скільки їх таких — не в байці — у житті!
Їх більше, як піску на Гадяцькій путі!
От сам себе везеш, несеш, біжиш і ходиш,
І це не зветься "я", — а племена й народи,

Що з шляху збилися, що дожилися (на сміх):
Тут не пішлеш листа, там і писати гріх!..
В цю мить озвався хтось: "А де ж про Третю Силу?"
Не "Капітал", не "Кампф" і не "Сміхи" Марила, —
Яку дам відповідь, коли іще вона
Не прорубала в світ жаданого вікна.
Доводилось не раз нам бачити, як двоє
До бійки стануть: бий! — кривавляться обоє,
Аж третій підійде, що бився сам не раз,
І охолодить їх та ще й поучить нас.
Так збилися світи: між Заходом і Сходом
Вже курява встає. Куди їм на народи,
На наші глянути; на ті, що вже були
У побоєвищах, де і хрести, й орли,
І зорі майоріли!.. Мій поете,
Туди не хоче й глянути плянета,
Але вона подивиться! В той час —
Згадає нас і той, хто ще й не чув про нас!

Лист 4

"Про що писати тут, на брукові Парижу,
Принісши з вулиці і голову несвіжу,
І вуха, сповнені словами брехунів,
А в серці стомленім — запізній жаль і гнів..."
Учителю, мені — хоч учневі твоєму —
Не тяжко розв'язать таку тяжку проблему:
Тепер не в моді кінь, ні навіть четвірня,
(вже й циган пересів на авто із коня!),
Отож беру плаща, свою чорнильну славу,
І на вокзал мерщій! Вези в мою Варшаву
Залізний фаєтон! Я змучився до сліз
Без сонця нашого, ромашок і беріз;
Без пісні нашої і без тополь високих,
Без дівчини, що стрів її на довгі роки;
Без друга вірного, якого тут знайти
Я понад все б хотів!.. (Учителю, прости!) —
Так мріючи, подавсь... — та не по власній волі
Зненацька опинивсь на Єлисейським Полі;
Спинивсь не тільки я — зібрався увесь Париж,
Щоб подивитись, як Гора зродила Миш:

На гребенях дахів, немов нап'ятий клопоть
Тканини сірої — лежав грубезний лапоть!
Коли б лише лежав! Він владно тупотів,
Ривком здіймаючись над плетивом дротів!
І кожен раз, як він із скрипом пер угору —
Із іскрами на нас летіли бруд і сморід,
А на дахах тоді лишалися сліди
Таєжної землі, багнюки і води!
У лаптеві було не тяжко упізнати
Того, кого і ти посмів потурбувати,
Бо ноги в нім були ведмежасто-криві,
Відомі тільки там, у царственній Москві!
Та натовп глядачів — лиш дивувався з чуда
І вірити не хотів, що вже топтались люди,
Що перших глядачів — неначе й не було,
Що лапоть з них зробив саме червоне тло!
Учителю, я все ж продерся до вокзалу:
Там рейки й потяги розчавлені лежали;
Я кинувсь в інший бік: на полі наче брук
Каміння повно! Ген сплетінням дивних рук
Лежали димарі!.. Нарешті із руїни
Хтось вигукнув: "Куди? Ви у яку країну?"
"Я в Україну!" — "Що?..Я в Польщу!" — "До біди —
Там лапоть полишив також свої сліди!
І Братислава й Менськ, красуня Прага й Відень —
Зазнали всі вони урочистих відвідин
Того, хто глядачів притоптував "слегка"
Під польку, під чардаш, під інт, під гопака!..
О, вежо Ейфеля! Чому ти не рухлива?
Чому не кинешся, щоб проколоти диво,
Що топчеться і тут, як виходець з лісів,
По честі Франції!..— Не чути голосів
Мазепи й Костюшка. А чути — про незгоду:
По шию у воді — ми ще б'ємось за воду,
Недарма ж лаптеві дійшлося аж у Париж,
Що радий всім байкам про Гору і про Миш!
Порадь, учителю, як повісти в цю пору,
Що інша байка тут, що Миш — зродила Гору,
Бо я лише тоді зумію віднайти
Те, що шукав колись в чужому місті ти.

Лист 5

Насупроти вікна (коли не мерзлі шиби)
Видніється собор. Він мов камінна скиба
Чорніє в небесах; вже добрих триста літ,
Як з грішної землі він розпочав свій зліт.

.....
.....

Нова вода в ріці, нове на ниві рало,
Нові лягли шляхи, нова душа прийшла,—
Потрібний людям дух — не писар із села!

.....
.....

І ще одно скажу: мені було б байдуже,
Хто у соборі є і хто у ньому служить,
Якби не вірив я, якби в душі моїй
Висів лише плякат про навкулачний бій;
Якби я лиш писав,— а я пишу і плачу,
То ж може Бог мені за ці думки пробачить...

А світ все нижчає, все вище й вище сходи
До радості людей, братерства і свободи;
Все більше мертв'яків, що ходять як живі,
Та з червом у душі і з червом в голові;
В Європі — меншає і меншає Європи...
І дружби меншає... І скоро в телескопи
Ми вірності шукатимем! — Прости,
Чи ж не шукав її, учителю, і ти?
Чи вже забули ми Ейвонця вічне слово:
"Що сплачено давно — плачу й плачу наново",
Чи, — замість лету веж, — загрузши у ріллі,
Лише чекаємо на Бога на землі?

Лист 6

Добридень, вчителю! Пробач за всі турботи.
Я щойно з фабрики. Як вийшов за ворота
Цивільної в'язниці в Божий світ, —
Подумав я: "Для чого лити піт?
Для чого слухати круті, огидні крики

Старого майстра? Він — знавець великий
У виробництві шаф. І добре, і гаразд,
Але до чого ж тут і ляпаса образ,
І здивування: що, мовляв, іще не вмієш?
Ти й досі не зробив? Ти замість праці — мрієш?..
Але не мріяв я — обдумував листа
І, шафу тешучи, витесував хреста.

Згадав Сковороду, що мовив несьогодні:
"Солодка праця, як вона природня" —
Згадав Сковороду, і свій забутий дім,
І вулик у садку, і мудрих бджіл у нім
І думав: чи й вони так радісно літали б
Коли б примусив їх... ну, грати на цимбалах,
А не збирати мед?
Тут цілий зміст листа.
Сьогодні на землі тумани і сльота,
А на стрімкім даху, на самім гострім краї —
Працює коминяр, працює і співає
І голос той бринить, мов журавлиний ключ.
О, любий голосе! О, промене з-за туч!
Тобі б лунати там, в співочому Міляні,

.....
Ще пригадав тоді душні донецькі нори,
Шнурочок жовтих верб, вугілля курні гори
І групу шахтарів, яка до шахти йшла.
Між ними — молодих ще в світі із села;
Він сумно так дививсь, неначе йшов на страту.
Із прадідних полів хто смів його забрати,
Забрати й кинути в розверзнену нору,
На смуток плугові, на посміх шахтарю?!
Новітній Вавилон, де все і всяк змішалось,
Де сплутали перо, сокиру, меч і рало;
Де все людське життя — в нікчемнім папірці,
Честь — у прислужництві, любов — у гаманці!..

Учителю, ти там, де Білі Острови, —
Зустрінь Сковороду, поговоріте ви
І напишіть до всіх, що збилися сьогодні:
"Солодка праця, як вона природня".

Лист 7

Даремне я щодня у поштаря питаю —
Нема й нема листів. Чи і в твоєму краї
Препильні цензори? Мені, хоч як хотів —
Прибили не значка, а вето до листів,
Що їх писав колись до нашого Пророка.
Він біля Києва, де мчить Дніпро широкий,
Та де ще ширші ланцюги навкруг,
Такі, що вже й на хвилях видно пруг.
Там є крута гора, і ген над нею — крила:
Поліція колись ті крила сторожила,
Сьогодні вже гармати! Що ж, хвала:
Модернізація і Схід не обійшла!..

Тепер я жду порад іще лише від тебе,
Мислителю й поете. Нижча небо:
Схиляється до бань, до вицвілих дахів.
Ті вицвілі дахи!.. Яких лише гріхів
Не сховано під вами! Скільки взяток,
Печаточок, печатищ і печаток,
Паперів, справ, рахунків і крутійств,
Фальшивих підписів і каламарних дійств,
Бюрових нахвалянь розграфленого чванства
До крісел приростаючого панства!.. Енею!
Ти б сюди забрів колись, нівроку,
Ти в пеклі побував, у тебе звичне око, —
Та марно б приглядавсь, бо вся пекельна гра
Тут тільки на кінці чорнильного пера!
Наївний, хто шука у мотлосі паперу
До справедливости бодай вузенькі двері,
Хто вірить, що життя оберіга закон! —
"Закон" вже над життям! Він сів на вищий трон,
Він викрадає хліб, він топче людське право,
Він спалює листи, він спопеляє славу,
Він відбира дітей у матері; йому —
Не школу б ставити, а ставити — тюрму!
Він судить нації, накреслює кордони
(Байдуже, що вони супроти всіх законів
Природи мудрої) — приймає скрізь парад

Прирослий до стільця Законний Бюрократ!

Я марно жду листів. Вони — в руках закону.
Учителю, і ти підпав під заборону:
Даремно Лебеда трудилося перо,
Могутнє й чесне, людям на добро!
Дарма, що на Землі тебе давно нема,
Що ти давно — де хрест кінцями чотирма
Указує шляхи до віри і надії,
До чесної Душі, яка у нас ржавіє.
Тому я і чекав листів, щоб ту іржу
Відчистити з душі, яку ще бережу.
Та на прохання й це уже упало вето:
"Ти хто такий? Поет? — є й для поетів гетто —
Є табір, фабрика, замовчування, крик,
Є ярлики: "фашист, совет, кон'юнктурист"...

І все таки я шлю з ржавіючого світу
У твій прозорий світ поклона і привіта
І вперто жду листів, що з Богом на межі —
Порадять: як Землі позбутися іржі?
Підводять рими знов, цезура шкутильгає
І Гордий Критик вже на мене поглядає
Прижмурено... Та як серед нелюдських бур
Уникнути цензур й дотриматись цезур?..

Лист 8

Колиско розуму! Гойдаєшся ти й досі,
Але виховуєш кого? Якій епосі
Передала ти свій щоденний календар,
Де замість перемог — пузатий каламар?!
Європо стомлена! Пощо твоє гойдання,
Коли свій кращий цвіт — ти вислала в вигнання,
Коли все меншає до дна, до пустоти,
Того, що так колись гойдала ніжно ти!..

Із мрією удвох я становлюсь на плити
Пліснявих сходів: мох, якісь склянки розбиті,
Уламки каменю, складний квадрат полиць,
Реторти, кольби, стіл... Пред ними, впавши ниць,

Хтось молиться. Встає. Бере реторту нову,
Вливає рідину, розпочина розмову
З металом, цифрами, із кольбами й вогнем.
Натхненний книжнику! Життя твоє трудне
Кому ти віддаєш? Кому добра шукаєш
В льоху, в яким сама любов витає?
Похмурий книжнику із ясною душею,
Ти хочеш вивести на золоту алею
Добра і щастя тих, що більші за добро...
Учителю, на цім я надломив перо.

А коли інше взяв — то і нова картина
Намалювалась: там скло, машина,
І павутина ґрат на вікнах, щоб ніхто
Не знав, що робить тут лихий інкогніто!
Моргають лямпочки, гудуть швидкі мотори;
Б'ють гострі спалахи, неначе метеори,
Біліють рури, виповнені вщерть
Тим, чого шукано, чому імення — смерть.
Це новий книжник, в новім кабінеті,
У новій радості,— хоч на старій планеті,
На місці тім, де льох давно стояв,
Де книжник для людей — життя, життя шукав!
А далі — ще огидніше, їй-богу:
Краваток тисячі, щоб душу скрити убогу,
Мільйони баночок — щоб знищити красу,
Мільярди гострих пер — щоб спити і росу!..
Колиско розуму! Гойдаєшся ти й досі
Пощо гойдаєшся? Скажи, якій епосі
Передала ти свій щоденний календар:
На нім лише сліди згугнявілих бездар!

Поете, подивись, лиш зійде сонце вгору:
Як мило й радісно у золотих просторах,
Як сонце зацілює поля!..
Та, ніби чорний пліт, пливе смутна Земля.

Лист 9

Нема й нема листів. А я ще все надіюсь,
Не вірячи ніяк, що лапоть із Росії

Вже й Сену перейшов. Я, стиснувши уста,
Пишу передостаннього листа.

Не рими і сюжет — передостання тема,
Хоч я ввесь час хотів...— Прийшла нова проблема.
Уже підходить ніч, лютішає мороз,
І вітер сніговий, зачавши від погроз,
У бурю перейшов. А я стою із сином
На темній вулиці. В сльозах моя дружина.
Ось ночі простяглась кощюча рука,—
Нема для нас кутка. Маленького кутка
Нема на всій землі! Замкнuto двері всюди,
У теплих ліжках сплять — не вигнані ще люди,—
Ми ж, як старці, у ніч, у бурю ідемо.
Бо ми осмілились мережане ярмо
Із себе скинути і вийти з Батьківщини,
Що стала тяжчою тяжкої домовини.
Пораднику, порадь, куди з Землі подітись,
Бо нас не трое! Нас — мільйони йдуть у світі,
Мільйони вигнаних із рідних берегів
В ім'я нелюдських, в ім'я людських богів!
В ту ніч на вулиці ми стріли волоцюгу:
Не хтось!— то він повів нас у глуху барлогу,
В ядушний мокрий льох, де спав не тільки він,
А люди всіх племен, народів і країн...
Там спала архітект — прекрасна ніжна жінка,
Надхненно, як поет — возводила будинки,
Доми і палаци! — і ось вона сьогодні
В печері давнини — бездомна і голодна,
Їй чесно ні одна не простяглась рука,
Крім волоцюги рук з печерного кутка;
Там сивий русскій спав, проклявши ту країну,
Що достоевський дім зробивши з батьківщини,
Народів біль і гнів на нього навела —
Нещасний лапотник з рязанського села...
По тих глухих льохах, в диму проклять і крику,
Ми розлучилися з дружиною навіки,
Як і зійшлися зненацька... Все тепер
Таке раптове: і життя, і смерть,
І зустрічі, і щастя, і наруга...
Як тяжко на землі зустріти справді Друга!

Порадь, порадику! Ось ширшає печера,
І бачу я увесь світ, немов страшну химеру,
І бачу нації, що йдуть у бурю й сніг —
Бо вигнано і їх за предківський поріг!
Не дарма на воді, на кораблі хиткому,
Писали "Хартію" про шлях до свого дому, —
Даремні підписи, нечіткі та малі! —
Той право підписав, Хто дав життя Землі,
Тобі, людино!.. Ви ж, які ще в теплій хаті,
У власній ще спите — ви будете вмирати,
Як умираєм ми! Просніться і прозріть,
Ударте лунко в дзвін! — вже й ваш куток горить,
Вже розростається підступно і поволі
Червоне полум'я запроданої волі!
О, націє моя! Ти мов бездомна мати
Ідеш по пустирях, не хочеш умирати,
Ти моря Чорного намарно хоругов
Підносиш: світ свою перетоптав любов!
Поете! Польща йде... І скільки їх у ранах,
Дорогами в Сибір мандрують у кайданах!..
Чому ж мовчиш, чому? Я, стиснувши уста,
До тебе шлю тепер — останнього листа.

Лист 10

Хвала вам, цензори! Не встиг я дописати
Цих найщиріших дум — прийшов наказ: віддати!
І не лише листи — адресу і перо!
Щоб не писав тобі про Вислу та Дніпро,
Щоб не нагадував Шевченкові прокльони...
Я змушений, як всі, молитись до ікони
Тієї, що на ній — ні Бога, ні небес,
Лише підписано під Демоном: воскрес.
Я хочу жити ще! Свого любити друга,
Радіти сонцем, йти за правди вічним плугом!
Я відточу перо, що буде, як терпуг, —
Обпилювать іржу, гострити вічний плуг,
Бо ще — одна нога на Вислі і Дніпрові,
І хоч із двох сердець — та слід один від крові,
І тінь труни одна, і Гробовщик один
Рова викопує для наших батьківщин!

Іще моя душа не стоптана цим світом,
Ще є мільйони душ, готових загорітись,
Лиш віщого вогню їм треба до свічі,
Вогню, що блискає, як блискають мечі!
Тому, учителю, звертався я до тебе.
Та тяжко відіслать листа не те що в небо,
А й на землі тепер. І все ж таки пишу,
І цензорам на злість — я серця не згашу, —
Аж правда станеться: замає сонце волі,
І стане мій народ в народі вольнім колі,
Летітиме Земля над хмарами орлом,
Що клітку перебив напруженим крилом!

Прощай, учителю! До зустрічі в алеях
На Білих Островах, на сонячних!.. Але я
Хотів би стрітись — коли воскресне світ...
Учителю, прийми поклін мій і привіт!